

საგადასახლო რეგულირების არსი და პრიტორიუმები

მარინა ბაღათურია, ეკონომიკის დოქტორი,
სტუ-ს ასისტენტ-პროფესორი

XX

საქართველოს ეკონომიკა ღრმა ტრანსფორმაციულ ცვლილებებს განიცდის საბაზრო ეკონომიკის განვითარების შეუქცევადი პროცესი გულისხმობს საკუთრებრივი ურთიერთობების რადიკალურ გარდაქმნას, ეკონომიკის ფინანსურ გაჯანსაღებას, ფულადი მიმოქცევის სტაბილიზაციას და ფულის რეალურ განმტკიცებას, აქტიურ ანტიმონოპოლიურ პოლიტიკას, კონკურენციულ გარემოებას და საბაზრო ინფრასტრუქტურის შექმნას, მოსახლეობის ეფექტიანი დასაქმებისა და სოციალური დაცვის უზრუნველყოფას, ეკონომიკური თავისუფლებისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, წონისწორობასა და ეფექტიანობას, საბოლოო ანგარიშით, საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებამ სტიმული უნდა მისცეს, ერთი მხრივ, მიწოდებას და, მეორე მხრივ, მოთხოვნას, რაც ეკონომიკური ზრდის საწინდარია. დღეისათვის საქართველოში გამოიკვეთა ლიბერალური საბაზრო ტენდენციები, მაგრამ მას შესაბამისი საგადასახლო პოლიტიკა არ მოჰყოლია. ეკონომიკური სიტუაცია ამჟამად არაორდინალურია. არსებული ეკონომიკური პოლიტიკა წმინდა სახით არ ემყარება არც კლასიკურ-ლიბერალურ, არც კეინზიანური თუ ნეოკეინზიანურ, არც მონეტარისტულ და ა. შ. თეორიებს.

როგორც ცნობილია, თანამედროვე პირობებში მიუხედავად ნეოლიბერალური ეკონომიკური მიმართულებების დიდი პოპულარობისა, ეკონომიკის რეგულირების კეინზიანური მეთოდები განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკაში მთლიანად არ შეცვლილა. უფრო ზუსტად კი, განხორციელდა მისი ძირითადი პოსტულატების სინთეზი ნეოლიბერალური თეორიის ზოგიერთ დებულებებთან. მიკროეკონომიკურ პოლიტიკაში ფეხი მოიკიდა „ნეოკლასიკურმა სინთეზმა“ როგორც კეინზიანური და ნეოკლასიკური თეორიების სინთეზმა. მასში წინა პლანზე მონეტარისტული თეორიაა, რომელიც ეყრდნობა ფულის „ძირითადი კანონის“ მოთხოვნათა დაცვას და ინფლაციის ტემპების დაცემის საფუძველზე მიზნად ისახავს ფულის მიმოქცევის სტაბილიზაციას.

აღსანიშნავია, რომ ეკონომიკის ლიბერალური მოდელი გულისხმობს: სახელმწიფოს უმნიშვნელო ჩარევას ეკონომიკურ პროცესებში, კერძო ინტე-

რესების წინა პლანზე წარმოჩენას, სოციალური ამოცანების გადაწყვეტაში სახელმწიფოს მინიმალურ მონაწილეობას. ეკონომიკის სახელმწიფოებრივი რეგულირება ძირითადად მონეტარისტული ტენდენციების მატარებელია და შემოიფარგლება მაკროეკონომიკური პროცესებით. მოსახლეობის ნაკლებად უზრუნველყოფილი ფენების ცხოვრების მინიმუმის რეგულირება ძირითადად მიიღწევა ეროვნული შემოსავლის გადანაწილების ხარჯზე. საგადასახლო სისტემის მეშვეობით მოცემული მოდელი გამოიყენება აშშ-ში, ინგლისსა და საფრანგეთში.

რაც შეეხება სოციალურად ორიენტირებულ მოდელს, აქ სახელმწიფოებრივი რეგულირება მნიშვნელოვნადაა გაზრდილი. მისთვის დამახასიათებელია ბაზრის რეგლამენტირების მაღალი ხარისხი არა მარტო მაკრო, არამედ მიკროდონეზე, სახელმწიფო დახმარება ვრცელდება მოსახლეობის ყველა ფენაზე. საბაზრო ეკონომიკის სოციალური მიმართულების ჩამოყალიბება განაპირობა მოქალაქეთა სოციალური და ეკონომიკური კეთილდღეობის მაღალი დონის მიღწევის მიზანმიმართულებამ. საბაზრო ეკონომიკურ პროცესებში ორი სუბიექტის (ბაზრისა და სახელმწიფოს) ურთიერთქმედებამ ხელი შეუწყო საბაზრო ეკონომიკის სოციალური მიმართულების გაძლიერებას. საქმე ისაა, რომ საბაზრო მეურნეობა ეკონომიკური სისტემის „მზიდი კონსტრუქციაა“, სახელმწიფო კი არეგულირებს მას. მათ გადაკვეთაზე იქმნება სოციალური საბაზრო მექანიზმი, რომელიც ამ მიმართულების ეკონომიკური სისტემის ჩამოყალიბების ამომაგალ საწყისად უნდა მივიჩნიოთ. საბაზრო თვითრეგულირებისა და სახელმწიფოს ხელშეწყობით საზოგადოების სტრატეგიული ამოცანების განხორციელებამ გადამწყვეტი მნიშვნელობა შეიძინა. ადამიანი ეკონომიკური პროცესების ყველა სტადიის უშუალო მონაწილე გახდა, ამიტომ, ბუნებრივია, ეკონომიკის უზენაესი მიზანი ადამიანის მრავალმხრივი ინტერესების რეალიზაცია უნდა იყოს. საბაზრო ურთიერთობებში ადამიანი, როგორც მხოლოდ ინდივიდი, არ მონაწილეობს. თავისი პირადი ეკონომიკური ინტერესებით იგი იმავდროულად სოციალური ჯგუფის ან საერთო საზოგადოების წევრია, თანაც არაეკონომიკური

მიზნების მატარებელიც. ასე რომ, თანამედროვე პირობებში საბაზრო ურთიერთობათა ახსნისას და შეფასებისას რეალურად დგას სოციალური მოტივაციის ობიექტურად გათვალისწინების ამოცანა. ჩვენ ვიზიარებთ მოსაზრებებს, რომ სოციალური მოტივები, რომელსაც ეკონომისტები ტრადიციულად განიხილავენ, როგორც გარე ფაქტორს, უნდა წარმოვიდგინოთ საბაზრო ურთიერთობათა სისტემის ერთ-ერთ ელემენტად.

სოციალური ეკონომიკის შექმნის იდეა, ზოგიერთი ავტორის აზრით, სათავეს იღებს სამი წყაროდან: პირველი, ნეოლიბერალიზმიდან, ამ სემთხვევაში იგი გულისხმობს სახელმწიფოს ჩართვას ეკონომიკის განვითარებაში მხოლოდ მაშინ, როცა საჭიროა კონკურენციის წანამდგარების უზრუნველყოფა; მეორე, ქრისტიანულ-სოციალური მოძღვრებიდან. აქ ორი პრინციპი გამოიყენება – პიროვნებისა, რომელიც ადამიანს ყურადღების ცენტრში აყენებს და ზღის მას მთელი საზოგადოებრივი და ეკონომიკური საქმიანობის საზომად და პრინციპი, რომელიც გულისხმობს ეკონომიკური გადაწყვეტილების მიღების პროცესის დეცენტრალიზაციას. ის, რისი გაკეთებაც შეუძლია ნაკლებად მსხვილ საზოგადოებრივ ერთეულს, არ უნდა წაართვას მას ზემდგომმა ინსტანციამ; მესამე, დემოკრატიული სოციალიზმიდან, რომელსაც ეხმარება პროფკავშირი და სოციალური პარტია, რომლებიც მოითხოვენ, რომ ეკონომიკის გადაწყვეტილებები უნდა დაექვემდებაროს განსაზღვრულ საზოგადოებრივ კონტროლს, კერძოდ, სახელმწიფომ უნდა უზრუნველყოს შემოსავლის მინიმუმი მაინც, რომელიც სამუშაოს შემსრულებლის ფიზიკურ არსებობას უზრუნველყოფს. გარდა ამისა, სახელმწიფომ უნდა მიიღოს ზომები შემოსავლების შედარებით გათანაბრებისთვის, რათა მაღალ და დაბალ შემოსავლებს შორის მკვეთრი განსხვავება არ წარმოიშვას.¹

საბაზრო ეკონომიკის უპირატესად სოციალური მიმართულების ქვეყნებია: გერმანია, ავსტრია, ნორვეგია, შვედეთი, იაპონია და ა. შ.

ბაზრის რომელიმე მოდელის არჩევა განსაზღვრავს გადასახადების სიდიდესა და მათ როლს ეკონომიკის განვითარებაში. ლიბერალური მოდელი სახელმწიფოს საშუალებას აძლევს, მინიმუმამდე შეამციროს გადასახადები, ხოლო სოციალურად ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკა ითვალისწინებს გადასახადების მაღალ განაკვეთებს, გადამხდელთა ფართო წრეს და უმნიშვნელო შეღავათებს.

¹ იხ. „გარდამავალი პერიოდის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები“ ნაწ. II, თბ., 1999, გვ. 27.

70-იანი წლების ბოლოს და 80-იანი წლების დასაწყისში დაიწყო საბაზრო ეკონომიკის რეგულირების მეთოდების გადახდისება. მდგომარეობა განისაზღვრება სახელმწიფოს ექსტენსიური ჩარევის გაფართოებისა და მისი მატერიალური საფუძვლით-სახელმწიფო ფინანსებით. მაქსიმალური პრიორიტეტი მიენიჭა სამეურნეო საქმიანობისა და კონკურენციულ ურთიერთობათა სტიმულირების საბაზრო მექანიზმს. ინდუსტრიულად განვითარებული ქვეყნების ფისკალური პოლიტიკა ორიენტირებულ იქნა უნიფიკაციასა და ჰარმონიზაციაზე. ყველა ქვეყანაში აღინიშნება პირდაპირი გადასახადების ლიბერალიზაციისა და არაპირდაპირი გადასახადების სფეროს გაფართოების ტენდენცია, რამაც განსაზღვრა თანამედროვე საგადასახადო სისტემის განვითარების ძირითადი მიმართულებები.

80-იანი წლების საგადასახადო რეფორმა ითვალისწინებდა:

- ეკონომიკის ფუნქციონირების გრძელვადიან ეფექტიანობას და ზრდას;
- ეკონომიკის ყველა სფეროში სამეწარმეო საქმიანობისათვის ხელსაყრელი პირობების შექმნას;
- სამომხმარებლო და სამეცნიერო-ტექნიკურ ინვესტიციებში მოსახლეობისა და კორპორაციათა დაბანდებათა წახალისებას;
- მოსახლეობის სოციალური სტაბილურობის უზრუნველყოფას.

80-90-იანი წლების საგადასახადო რეფორმის ანალიზისას, მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ განვითარებულ ქვეყნებში საგადასახადო სისტემა, როგორც მთლიანი შიდა პროდუქტის გადანაწილების ინსტრუმენტი, მოითხოვდა არსებით კორექტირებას. საგადასახადო პოლიტიკის კურსის შეცვლისას ძირითად მიზეზად სახელდება: ინფლაციური პროცესების განვითარება, სახელმწიფო ბიუჯეტის ზრდა და მოსახლეობის ძირითადი ნაწილის შემოსავლებში წარმოშობილი „ეროზიული“ ტენდენცია.

80-90-იანი წლების საგადასახადო რეფორმის ერთ-ერთი ობიექტური მიზეზი გახდა 50-70-იან წლებში ჩამოყალიბებული საბიუჯეტო-საგადასახადო რეგულირების შეუსაბამობა ან წინააღმდეგობრიობა საწარმოს სამეცნიერო-ტექნოლოგიური განვითარების ორიენტაციასთან.

80-იან წლებში გამოიკვეთა საწარმოო პროცესის ძირითადი მახასიათებლები:

1. წარმოების ძირითადი რგოლი თავისი არსით გახდა სამეცნიერო საწარმო;
2. წარმოების სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ განვითარებას უნივერსალური ხასიათი მიეცა;

3. მეწარმეობის განვითარებამ დარგთაშორისი ხასიათი შეიძინა;
4. გაძლიერდა წარმოების ინტერნაციონალიზაციის პირობები;
5. შემცირდა ახალი ტექნიკის სასიცოცხლო ციკლი, ხოლო საწარმოს ტექნიკური გადაიარაღება მისი ფუნქციონირებისა და რენტაბელობის საფუძველი გახდა. ამან ობიექტურად მოითხოვა წარმოების ორგანიზაციის ახალი ფორმები და მცირე და საშუალო ბიზნესის განვითარებისთვის ტექნიკური სიახლეების რეალიზაციის სტიმულირება. ამის შედეგად საწარმოს სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ განვითარებასთან და ამ პროცესების საგადასახადო რეგულირების მეთოდებს შორის ჩამოყალიბდა გარკვეული წინააღმდეგობა. თვით საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პროცესი კარდინალურად შეიცვალა, ხოლო გადასახადებით რეგულირების მეთოდები დარჩა ტრადიციული, წარმოების განვითარების ვიწროდარგობრივი ორიენტაციით.

80-იან წლებში განხორციელებული საგადასახადო რეფორმის მთავარი კონცეპტუალური მიდგომაა სამეცნიერო-ტექნოლოგიური პროგრესის განვითარებაზე მიმართული ინვესტიციების საგადასახადო სტიმულირება.

დღეისათვის საგადასახადო თეორიასა და პრაქტიკაში დიდი ყურადღება ეთმობა შემდეგ მიმართულებებს:

- საწარმოებისა და ფიზიკური პირების საინვესტიციო აქტიურობის სტიმულირების საგადასახადო მეთოდების სრულყოფას;
- გადასახადების, როგორც ბიუჯეტის შევსების ეფექტური წყაროს მოქმედების სფეროს გაფართოებას.

საგადასახადო პოლიტიკის ეს მიმართულებები ურთიერთკავშირშია. საწარმოო და სამეცნიერო-ტექნიკური ინვესტიციების წახალისება დაკავშირებულია საბიუჯეტო შემოსავლების, ფიზიკური პირებისა და კორპორაციების საგადასახადო განაკვეთების შემცირებასთან, რისი კომპენსაციაც ხდება არაპირდაპირი გადასახადების გაზრდით.

აღსანიშნავია, რომ ბოლო 15 წლის მანძილზე განხორციელებული ეკონომიკის ორგანიზაციის ლიბერალური მეთოდის პრიორიტეტი, ბაზრის თვითრეგულირება და, კერძოდ, ინიციატივის სტიმულირება უზრუნველყოფილია საგადასახადო პოლიტიკის ამ ორი მიმართულებით.

საგადასახადო რეგულირების მეთოდებმა მოსახ-

ლეობას უნდა უბიძგოს შემოსავლები გადაანაწილოს ხარჯებად და დანაზოგებად (ინვესტიციებად) უკანასკნელის სასარგებლოდ. დღეისთვის მრავალი ქვეყნის მთავრობა მიზანშეწონილად თვლის, ერთდროულად დაბეგროს მოსახლეობის შემოსავალი და ხარჯი, რის შედეგადაც ყალიბდება ოპტიმალური თანაფარდობა საშემოსავლო გადასახადსა და დღგ-ს შორის. აშშ-ისა და ირლანდიის ადმინისტრაცია სერიოზულად განიხილავს საკითხს, პირდაპირი გადასახადი შემოიღონ მოხმარებაზე. ეს ალტერნატიული სისტემა, რომელსაც მომხმარებლის გადასახადს უწოდებენ, არ დაამახინჯებდა დაზოგავსთან დაკავშირებულ გადაწყვეტილებებს. ხარჯებზე პირდაპირი გადასახადისა და კორპორაციების ფულადი გასავლების დაბეგვრა ასტიმულირებს დანაზოგებსა და, შესაბამისად, ინვესტიციებს.¹

თანამედროვე პირობებში განვითარებული ქვეყნების საგადასახადო სისტემა სცილდება გადასახადებისთვის იმანენტური ფისკალური ფუნქციის ფარგლებს და ასრულებს მარეგულირებელ და მასტიმულირებელ ფუნქციებს. საგადასახადო რეფორმებმა დაგვანახა საბაზრო ეკონომიკაზე სახელმწიფოს ზემოქმედება და მისი განვითარების მიმართულებების გააქტიურების მიზნით სახელმწიფო პოლიტიკაში გადასახადების მარეგულირებელი და მასტიმულირებელი ფუნქციების აქტიურად გამოყენების მნიშვნელობა.

ამ ფუნქციების არსი ძირითადად გამოიხატება:

- საკუთრების ნებისმიერი ფორმის საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის პირობების რეგულირებით;
- საქმიანობის ცალკეული სახეების სხვადასხვა საქონლის წარმოების, საგარეო ეკონომიკური ოპერაციების სტიმულირებით;
- საინვესტიციო საქმიანობის რეგულირებით;
- გადაწყვეტილების რეგულირებით;
- დასაქმების და საზოგადოების სოციალური ღირებულების დონის რეგულირებით;
- უცხოური კაპიტალის მოზიდვის რეგულირებით;
- ინფლაციური პროცესების რეგულირებით და ა.შ.

საკუთრების ნებისმიერი ფორმის საწარმოსთვის ჯანსაღი საბაზრო ურთიერთობები გულისხმობს ნეიტრალიტეტის პრინციპის დაცვას, რაც დაბეგვრის პრინციპების საგადასახადო განაკვეთების, აგრეთვე, საგადასახადო შეღავათების ერთიანი სისტემის არსებობით ვლინდება.

აუცილებელია იმის გათვალისწინებაც, რომ

¹ Реформы и перспективы налоговых систем в странах Запада – По публикациям Мирового Анка. «ЭКО», 19946 №36 стр. 146.

გადასახადები არ უნდა აღემატებოდეს საწარმოს შემოსავლის 30-40%-ს, რაც მსოფლიო პრაქტიკაშია აპრობირებული (იგი ბევრ ქვეყანაში ნაკლებია, ხოლო საქართველოში 60%-ის ფარგლებში), და არ უნდა აიძულებდეს მეწარმეს, გადასახადების გადასახდელად გამოიყენოს ძირითადი კაპიტალის ღირებულების ნაწილი.

საგადასახადო პოლიტიკა სახელმწიფოს ეკონომიკური პოლიტიკის შემადგენელი ნაწილია, საგადასახადო ბერკეტების მეშვეობით იგი ახორციელებს საბაზრო ეკონომიკის სახელმწიფოებრივ რეგულირებას და მის სოციალურ ორიენტაციას, მოქმედი საგადასახადო პოლიტიკა უნდა იქცეს ინვესტიციების და საგარეო-ეკონომიკური საქმიანობის, პრიორიტეტული დარგების განვითარებისა და წარმოების სტრუქტურული ცვლილებების სახელმწიფოებრივ რეგულირების ბერკეტად.

როგორც წარმოებაში, ისე სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ სფეროში ინვესტიციების შემცირება სერიოზულ საფრთხეს უქმნის ქვეყნის სამეწარმეო პოტენციალს. ინვესტიციების მოცულობა ქვეყნის ეკონომიკური კეთილდღეობის მნიშვნელოვან მაჩვენებელად განიხილება, ხოლო საინვესტიციო დაბანდება ეროვნული წარმოებისა და მოსახლეობის დასაქმების პერსპექტივად.

საინვესტიციო აქტიურობის შემაფერხებელ ფაქტორებს შორის მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს გადასახადების მაღალ დონეს. გადასახადები გავლენას ახდენს საინვესტიციო პოლიტიკაზე. ოპტიმალურმა საგადასახადო პოლიტიკამ სტიმული უნდა შექმნას წარმოებაში ინვესტიციების გაზრდისათვის. თუმცა, ზოგიერთი ეკონომისტის აზრით, საგადასახადო სტიმულები გადამწყვეტ ზემოქმედებას ვერ ახდენს ინვესტირების დინამიკაზე. ამ შემთხვევაში განსაზღვრული მნიშვნელობა ენიჭება მაკროეკონომიკურ გარემოს. თუ ეს არ უწყობს ხელს ინვესტიციებს, მაშინ ინვესტირების სტიმულირების სხვა ღონისძიებები არავითარ ეფექტს არ იძლევა.

როგორც ცნობილია, „საბაზრო კონკურენცია იწვევს საზოგადოების შემოსავლების დიფერენციაციას და მათ უსამართლო განაწილებას. ბაზარი ვერ უზრუნველყოფს მოსახლეობის დაბალშემოსავლიან ფენებს საქონლითა და მომსახურებით. მას არ შეუძლია, აღკვეთოს სოციალური ბოროტება, დაიცავს გარემო, გადაჭრას სტიქიურ უბედურებასთან დაკავშირებული პრობლემები, განავითაროს ფუნდამენტური მეცნიერება, რომლის გარეშეც მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი, ეკონომიკის ახალი თვისებრივი ზრდის მიღ-

წვეა შეუძლებელია“.¹ სახელმწიფო, გადასახადების მეშვეობით მონაწილეობს მოსახლეობის სხვადასხვა კატეგორიას შორის ერთობლივი შემოსავლის განაწილებაში. მაღალშემოსავლიანი ფიზიკური და იურიდიული პირების პროგრესული საგადასახადო განაკვეთებით დაბეგვრის მეოხებით მიმდინარეობს თანხების განაწილება დაბალშემოსავლიანი და დაუცველი მოსახლეობის სასარგებლოდ. იურიდიული და ფიზიკური პირებისაგან აკრეფილი გადასახადების სახელმწიფო ბიუჯეტში აკუმულირებით ხდება ამ სახსრების გადანაწილება ეკონომიკური პროგრამების დასაფინანსებლად, კერძოდ, წარმოებრივი და სოციალური, მეცნიერული, ტექნოლოგიური და სხვა კომპლექსური მიზნობრივი პროგრამების განსახორციელებლად, კაპიტალტევადი დარგების (სავტომობილო გზების, ჰიდრო და ატომური ელექტროსადგურების და ა. შ.) ინვესტირებისათვის. გადასახადების ეს ფუნქცია იძლევა მსხვილმასშტაბიანი სოციალური პროგრამების განხორციელების საშუალებას, როგორც ეს ხდება, მაგალითად, გერმანიაში, შვედეთში და ა. შ.

განვითარებული ქვეყნების სოციალურ სტრუქტურაში ისეთ გლობალურ ცვლილებებზე, როგორიცაა: საზოგადოების შრომისუნარიანობითა და უმუშევართა რაოდენობის ზრდა, რეაგირებისთვის ფართოდ გამოიყენება ზოგიერთი საგადასახადო ინსტიტუტი. საგადასახადო რეგულირება ხელს უწყობს მოსახლეობის გარკვეული ფენების დასაქმების დონის ამაღლებას. მაგალითად, ცნობილია, რომ ზოგიერთ ქვეყანაში იმ საწარმოებში, სადაც დასაქმებულია ინვალიდების 50%-მდე, მოგებაზე გადასახადის განაკვეთი ორჯერ მცირეა, ხოლო ორთოპედიული და საპროთეზო

საწარმოები საერთოდ არ იბეგრება. ეს ფუნქცია გამოიხატება, აგრეთვე, დაბალშემოსავლიან მოქალაქეთათვის საგადასახადო შეღავათების დაწესებით, გადასახადებისაგან მათი ნაწილობრივ ან მთლიანი განთავისუფლებით.

მთლიანად ეროვნული ეკონომიკისა და მათ შორის კორპორაციების კონკურენტუნარიანობა შეუძლებელია დარგთაშორის, რეგიონთაშორის თუ საერთაშორისო კონტაქტებისა და შესაბამისად კაპიტალის თავისუფალი გადაადგილების გარეშე. ეს პირობა ნებისმიერი საზოგადოებისთვის მნიშვნელოვანია.

საგადასახადო სისტემა გავლენას ახდენს უცხოური კაპიტალის მოზიდვასა და მის ეფექტიან

¹ რ. ასათიანი, მომსახურება და საბაზრო სისტემა. თბ., თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1993, გვ. 32-33.

გამოყენებაზე. ეკონომიკის პრიორიტეტულ დარგებში უცხოური ინვესტიციებით ფუნქციონირებადი საწარმოებისთვის ღვინდება დაბეგვრის შეღავათიანი პირობები. ერთიანი ევროპული ბაზრის შექმნა ევროსაბჭოს წევრი ქვეყნებისაგან მოითხოვს საინვესტიციო საქმიანობის დაბეგვრისადმი უნიფიცირებულ მიდგომას. კორპორაციათა დასაბეგრი ბაზრის უნიფიკაცია, საგადასახადო განაკვეთები, ინვესტიციების შეღავათების სისტემა მოიცავს ეროვნული მეწარმეობის ფართო დიაპაზონს.

საზღვარგარეთის ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს მიზნობრივი დანიშნულების უცხოური ინვესტიციებისთვის საგადასახადო შეღავათების დიფერენცირებული სისტემის ეფექტიანობას. შეღავათიანი დიფერენცირებული სკალა ხელს უწყობს უცხოური კაპიტალის მოზიდვას. ქვეყანა, რომელიც დაინტერესებულია უცხოური კაპიტალის ფართო გამოყენებით, ცდილობს გააფართოოს შეღავათიანი რეჟიმი მათთვის. ეს მას საშუალებას აძლევს, გაატაროს სელექციური სტრუქტურული პოლიტიკა, ოპტიმალურად მოაგვაროს საჭირო დარგში კაპიტალის მოზიდვა და, აქედან გამომდინარე, ხელი შეუწყოს კაპიტალის დაგროვებას.

დიდი ყურადღება ექცევა საგადასახადო შეღავათების გავრცელებას მოგების რეინვესტირების პროცესზე. საქართველოში სწორედ რეინვესტირება უნდა გახდეს ამ სფეროში ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი მიზანი.

ამასთან, უცხოური კაპიტალის მოდენის გაფართოების ღონისძიებების გატარებისას გასათვალისწინებელია ქვეყნის ეკონომიკური უშიშროების ინტერესები.

უცხოური ფირმების მიერ ეკონომიკის წამყვანი დარგების ხელში ჩაგდება შეიძლება უარყოფითი გავლენა მოახდინოს ქვეყნის განვითარებაზე არა მხოლოდ ეკონომიკური თვალსაზრისით, არამედ, სოციალური და პოლიტიკური ასპექტითაც. ეს ამწვავებს ეკოლოგიურ სიტუაციასაც, ამიტომ სახელმწიფოს როლი ერთობლივ საწარმოთა მუშაობის კონტროლის თვალსაზრისით ძალზე მნიშვნელოვანია.

საგადასახადო მექანიზმი დიდ ზემოქმედებას ახდენს ფულად-საკრედიტო რეგულირებაზე. ვინაიდან, საგადასახადო წნეხი ხელს უწყობს საქონელზე ფასების ზრდას. ამიტომ, ბუნებრივია, მაღალი გადასახადები აძლიერებს ინფლაციურ პროცესებს, რის გამოც განვითარებული ქვეყნები საგადასახადო მექანიზმებს ფართოდ იყენებენ ინფლაციასთან ბრძოლაში.

ბიუჯეტის შევსება ფულადი ნიშნების ემისიის ხარჯზე თავისებური გადასახადია, ოღონდ ემისიური ყველაზე მძიმე გადასახადებს შორის. იგი იწვევს ინფლაციის ზრდას და მძიმე ტვირთად აწვება ძირითადად მოსახლეობის ფართო ფენებს, არამესაკუთრე, დაქირავებულ ნაწილს, რომელსაც არა აქვს შესაძლებლობა გაზარდოს თავისი შემოსავლები საცალო ფასების ზრდის პროპორციულად.

ინფლაციის მოლოდინში მოსახლეობა ცდილობს, თავიდან მოიცილოს ფული, დააბანდოს იგი მატერიალურ ფასეულობებში, უძრავ ქონებაში, წარმოებრივ რეზერვებში და ა. შ. ამიტომ, სახელმწიფოს ბიუჯეტის დეფიციტის ზრდისას საგადასახადო განაკვეთების შემცირება გაუფასურებული ფულადი ნიშნების ემისიის ტოლფასია და ძირითადად პოპულისტური ნაბიჯებია. მაგალითად, საგადასახადო განაკვეთების ამგვარი შემცირება გულისხმობს მოგების ან საშემოსავლო გადასახადების ნაწილობრივ შეცვლას გაცილებით მძიმე „ემისიური გადასახადით“. გადასახადების ფუნქციების წარმატებით რეალიზება შესაძლებელია მხოლოდ ქვეყნის თავისებურებების გათვალისწინების საფუძველზე საგადასახადო სისტემის აგებით.

თანამედ გადასახადების კლასიკური თეორიისა (საგადასახადო ნეიტრალიტეტის თეორია), რომელიც შეიმუშავეს ა. სმიტმა, დ. რიკარდომ და მათმა მიმდევრებმა, გადასახადები – ესაა სახელმწიფოს შემოსავლების ერთ-ერთი სახეობა, რომელმაც უნდა დაფაროს მთავრობის შენახვის ხარჯები. ამდენად, გადასახადებს სხვა რომელიმე როლს (ეკონომიკის რეგულირების, სადაზღვევო გადასახადის და სხვ.) არ მიაკუთვნებენ. ადამ სმიტის აზრით, ბაზრის პირობებში სახელმწიფოს პირდაპირი შემოსავლების წილი მცირდება (სახელმწიფოს საკუთრებისაგან), ამიტომ, აღნიშნული ხარჯების დაფარვის ძირითადი წყარო უნდა იყოს შემოსავლები (გადასახადებისაგან, ხოლო, რაც შეეხება სხვა ხარჯების დაფინანსებას (გზების მშენებლობა და მოვლა, სასამართლო ხელისუფლების შენახვა და სხვა), ისინი უნდა დაიფაროს დაინტერესებული პირების მიერ გადახდილი მოსაკრებლების ხარჯზე.

კლასიკური თეორიის წარმომადგენლები აღიარებენ მხოლოდ გადასახადების ზოგიერთ მარეგულირებელ მნიშვნელობას. მათი აზრით, მსგავსი მიდგომები ეკონომიკაში არ არის საჭირო, რადგანაც ისინი იწვევენ ერთი დარგის განვითარებას სხვა დარგების საზიანოდ.

დღეისათვის კლასიკური თეორია აბსოლუტურად უსაფუძვლოდ გამოიყურება, რადგან თანამედროვე

პირობებში შეუძლებელია გადასახადების საშუალებით ამოიღო ეროვნული პროდუქციის მეოთხედი ისე, რომ მას არ ჰქონდეს სერიოზული ეკონომიკური შედეგები. გადასახადების ამოღება ამცირებს მოქალაქეების მსყიდველობით უნარს და დაბლა სწევს საწარმოს ინვესტიციურ შესაძლებლობებს. არაპირდაპირი გადასახადები კი მაღლა სწევს საქონლის ფასებს და მოქმედებს მოხმარებაზე. ეს კი თავისთავად ზემოქმედებს საზოგადოების მრავალ ეკონომიკურ პროცესზე.

კლასიკური თეორიის საპირისპირო მოსაზრებით გამოვიდა კეინზიანური თეორია, რომელიც დაფუძნებული იყო ჯონ მეინარდ კეინზის და მისი მიმდევრების შრომებზე. ამ თეორიის არსი არის, რომ გადასახადები ეკონომიკის რეგულირების ძირითადი ბერკეტია. კეინზის აზრით, რომელიც მან განავრცო წიგნში – „დასაქმების, სარგებლისა და ფულის ზოგადი თეორია“, ეკონომიკური ზრდა დამოკიდებულია ფულად დანაზოგებზე მხოლოდ სრული დასაქმების პირობებში. ამ დროს დიდი დანაზოგები ხელს უშლის ეკონომიკურ ზრდას, რამდენადაც ისინი არ იღება წარმოებაში და შემოსავლის პასიურ წყაროდ იქცევა. ნეგატიური შედეგების ასაცილებლად საჭიროა ზედმეტი დანაზოგის გადასახადების საშუალებით ამოღება.

მონეტარიზმის საგადასახადო თეორია 50-იან წლებში წამოსწია ჩიკაგოს უნივერსიტეტის პროფესორმა მილტონ ფრიდმენმა. მისი აზრით, ეკონომიკის რეგულირება შესაძლებელია მხოლოდ ფულადი მიმოქცევით, რომელიც დამოკიდებულია ფულის რაოდენობისა და ბანკის საპროცენტო განაკვეთებზე, რის გამოც გადასახადებს არ ეკუთვნის ისეთი მნიშვნელოვანი როლი, როგორც კეინზიანურ კონცეფციაში (კერძოდ, გადასახადების მეშვეობით ფულის ზედმეტი რაოდენობის ამოღება).

უკანასკნელ წლებში ყველა თანამედროვე ეკონომიკური თეორია აღიარებს გადასახადების უდიდეს როლს ეკონომიკაში. მიწოდების ეკონომიკური თეორიის თანახმად, რომელიც ჩამოყალიბდა 80-იან წლებში ამერიკელი მეცნიერის მ. ბერნსონმის, გ. სტაინომის, ა. ლაფერისა და სხვათა მიერ, გადასახადები განიხილება როგორც ეკონომიკური განვითარებისა და რეგულირების ძირითადი ფაქტორი. აღნიშნული თეორიის მიხედვით, მაღალი გადასახადები უარყოფითად მოქმედებს სამეურნეო და ინვესტიციურ აქტიურობაზე, რაც, საბოლოო ანგარიშით, იწვევს გადასახადების შემცირებას და შეღავათების დაწესებას. ასე, რომ, გადასახადების განაკვეთის შემცირება, ამ თეორიის ავტორთა

აზრით, იწვევს სწრაფ ეკონომიკურ ზრდას.

დღეისათვის შეიძლება ვაღიაროთ, რომ გადასახადების მარეგულირებელი ფუნქცია, უპირველეს ყოვლისა, სახელმწიფოს ამა თუ იმ საფინანსო-ეკონომიკური ამოცანების გადაწყვეტაა.

მარეგულირებელი ფუნქციის გამოვლენის ერთ-ერთი მიმართულება მაინტეგრირებელი ფუნქციაა, რომლის მეშვეობითაც სახელმწიფო ზემოქმედებს საგადასახადო ვაჭრობასა და საგარეო ურთიერთობების სხვა ფორმების განვითარებაზე. იგი ეფუძნება თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიო მეურნეობის განვითარების თავისებურებებს, ეროვნული ეკონომიკის შიდა და საგარეო ურთიერთდამოკიდებულების პროცესების გაძლიერებას და სამეურნეო საქმიანობის ყოველმხრივ ინტერნაციონალიზაციას. სახელმწიფოსთვის ერთიანი ეკონომიკური სივრცის ფორმირების ერთ-ერთი საშუალება გადასახადებია.

მაინტეგრირებელი ფუნქციის პრაქტიკული რეალიზაცია ხდება ქვეყნებს შორის გაფორმებული ხელშეკრულებებით, რომელთა მეშვეობით იხსნება საბაჟო ბარიერები, კაპიტალის იმპორტისა და ექსპორტის წახალისების მიზნით ხდება შემოსავლების ორმაგი დაბეგვრის თავიდან აცილება, საერთაშორისო საგადასახადო კანონმდებლობის განვითარება, ეროვნული საგადასახადო უნიფიკაცია და ჰარმონიზაცია.

საგადასახადო ურთიერთობების მოცემული ასპექტების გაანალიზებით, საჭიროდ მიგვაჩნია გადასახადების მასტიმულირებელი ფუნქციის გამოყოფა. ის რეალიზდება შეღავათების სისტემების დაწესების საშუალებით, ან კიდევ გადასახადებისგან განთავისუფლებით. ისტორიამ იცის სპეციალური გადასახადების შემოღების მაგალითები ამა თუ იმ ეკონომიკური შედეგების მისაღწევად. მაგალითად, 1948 წელს საფრანგეთში „განსაკუთრებული გადასახადი ინფლაციის წინააღმდეგ საბრძოლველად“. მისი მიზანი იყო, შეემცირებინა ჭარბი მსყიდველობითი უნარი.

გადასახადების ზემოქმედება ეკონომიკურ განვითარებაზე შეიძლება იყოს არა მხოლოდ მასტიმულირებელი, არამედ შემაფერხებელიც. ეს აუცილებლობა აღმოცენდება ხოლმე, უპირველეს ყოვლისა, წარმოებისა და მოსახლეობის მაღალი კონცენტრაციის მქონე რაიონების განვითარების დასარეგულირებლად. მოსახლეობისა და სამეურნეო აქტიურობის გადაჭარბებული კონცენტრაცია იწვევს გარემოს დაცვის, რესურსებით უზრუნველყოფისა და სხვა პრობლემების გამწვავებას, შეზღუდვის ამოცანა ყველაზე ადრე წარმოიშვა დიდ ბრიტანეთსა

და საფრანგეთში. ამ ქვეყნებში აღმოცენდა მონო-ცენტრალური სტრუქტურა, სადაც დომინირებს ერთი ქალაქი (ან რაიონი) ქალაქებისა და აგლომერაციის იერარქიის სათავეში.

სახელმწიფოსა და ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების შემადგენელ ზომებს საფუძვლად უდევს დამატებითი გადასახადები ან სამეურნეო საქმიანობის ლიცენზირება. დამატებითი გადასახადები ამ მიზნით პრაქტიკულად ხორციელდება ნიდერლანდებსა და იაპონიაში. მასტიმულირებელი გადასახადები დაწესდა გერმანიაში, ინგლისში, საფრანგეთში, იტალიაში, ნეგატიური ეკონომიკური მოვლენების წინააღმდეგ გამოიყენება როგორც მაღალი საპროცენტო განაკვეთები, ისე გადასახადები კაპიტალის გატანაზე, მაღალი საბაჟო გადასახადები, აქციზები და ა. შ.

ასევე, შეიძლება დავასახელოთ აღწარმოებითი ფუნქცია, რომელიც დაწესებულია (განკუთვნილია) გამოყენებული რესურსების აღსადგენი სახსრების აკუმულირებისთვის. ამ ქვეფუნქციას ასრულებენ გადასახადების დაწესებით მინერალურ-სანედლეულო ბაზაზე, წყლის რესურსებზე და ა. შ.

ამასთან, ფისკალური და მარეგულირებელი ფუნქციები წინააღმდეგობრივია არა მარტო ერთმანეთთან მიმართულებაში, არამედ თავისთავადაც (შინაგანად). კერძოდ, ფისკალურ კომპონენტს გააჩნია დიდი მასტიმულირებელი მნიშვნელობა, იმ შემთხვევაში, როდესაც იწვევს საერთო საგადასახადო შეღავათების შემცირებას. ეს შესაძლებელია მხოლოდ საგადასახადო ტვირთის გადანაწილებით გადამხდელს შორის, რაც მოითხოვს გადასახადების დაწესების მარეგულირებელი მექანიზმების გათვალისწინებას. ნებისმიერ შემთხვევაში გადასახადი არ ითვალისწინებს საკუთარი წყაროს მოსპობას. გადასახადი არ არსებობს ნაწილობრივ შეზღუდვის, აკრძალვის, კონფისკაციისა და დასჯისთვის. ასე, რომ საბაჟო გადასახადების გადიდება ძირითადად გამოწვეულია პროტექციონისტულ-პოლიტიკური თვალსაზრისით, ხოლო გადასახადების გადიდება სამორინებსა და ალკოჰოლურ ბიზნესზე გამოწვეულია როგორც გადახდისუნარიანობით, ასევე, მოხმარების შეზღუდვით.

არსებობს აზრი იმის შესახებ, რომ საგადასახადო მექანიზმის მნიშვნელობა სახელმწიფოს ეკონომიკის რეგულირებასა და მართვაში გადაჭარბებულია.

ლიტერატურა:

1. ლ. ბახტაძე, რ. კაკულია, მ. ჩიკვილაძე, საგადასახადო საქმე, თბ., 2007;
2. მ. კორძაძე, საგადასახადო სისტემა საქართველოში, თბ., 2006;
3. მ. მიქელაშვილი, სახელმწიფოს საგადასახადო პოლიტიკის ტეორიული ასპექტები, თბ.: გამომცემლობა „სიტყვა“, 2011;
4. ზ. როგავა, საგადასახადო სამართალი, საგადასახადო კონტროლი და საგადასახადო პასუხისმგებლობა, თბ.: ბაკმი, 2009;
5. Е. В. Шувалов, В. В. Кдимовицкий, А. М. Пузин, Налоговые системы зарубежных стран, Москва, Дашков и К, 2011.

SUMMARY

The work is dedicated to the substance of the tax system and taxes, as well as research methodologies. The essence of taxes, as an economic category is considered and analyzed; in particular, the taxation experience of the countries with the civilized market economy is described (Germany, Austria, Norway, Sweden, Japan etc.), emphasizing their social direction. At the same time, one should take into consideration that the tax system of civilized countries spreads beyond the fiscal function, acquiring regulating and stimulating functions.

There is stressed necessity of fairness of the tax system to ensure promotion of effective resource allocation. In the same chapter, there is emphasized necessity of regulation of tax rates and its impact on entrepreneurship activities.

Optimal taxation system and politics bears and will always bear stimulating function in the process of economic development. This is the fact that in modern economic practice the taxation system could be classified in two categories – liberal and strictly fiscal directions. At the same time, it should be mentioned that in any case, improvement of the tax system is the trend of economic subjects for achievement of successful economic growth.